

Andrzej SŁAWIŃSKI

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach¹

Wydział Nauk Społecznych/ Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

sao23061989@gmail.com

ORCID 0000-0002-2811-3221

<https://doi.org/10.34739/dsd.2020.02.09>

GLÓWNE KIERUNKI POLSKO-UKRAIŃSKIEJ WSPÓŁPRACY WOJSKOWEJ PO 1991 ROKU

ABSTRAKT: Analizując polsko-ukraińskie stosunki w aspekcie bezpieczeństwa regionalnego, warto zwrócić przede wszystkim uwagę na współpracę wojskową między obu państwami. Współpraca ta rozpoczęła się w momencie rozpadu systemu bipolarnego i odzyskania przez Ukrainę niepodległości. W artykule dokonano oceny polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej w czterech wyodrębnionych chronologicznie okresach obejmujących jej początki, działania podejmowane w trakcie udziału obu państw w programie Partnerstwa dla Pokoju, współpracę od momentu wejścia Polski do NATO do agresji rosyjskiej na Ukrainę, a także okres po 2014 r. W artykule przedstawiono uwarunkowania polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej po 1991 r., ocenę jej najistotniejszych elementów w ostatnich trzech dekadach oraz prognozę rozwoju tej współpracy w najbliższej przyszłości.

SŁOWA KLUCZOWE: współpraca wojskowa, Polska, Ukraina, współpraca wojskowo-techniczna

---

MAIN DIRECTIONS OF POLISH-UKRAINIAN MILITARY COOPERATION AFTER 1991

ABSTRACT: When analyzing Polish-Ukrainian relations in the aspect of regional security, it is worth paying attention to military cooperation between the two states. This cooperation began when the bipolar system disappeared and Ukraine regained its independence. The article evaluates Polish-Ukrainian military cooperation in four chronological periods covering its beginnings, actions undertaken in the course of the participation of both countries in the Partnership for Peace program, cooperation from the moment of Poland's accession to NATO to Russian aggression to Ukraine, as well as the period after 2014. The article discusses the factors influencing Polish-Ukrainian military cooperation after 1991, offers an assessment of its most important constituent elements and proposes a brief insight into its possible developments in this field in the near future.

KEYWORDS: military cooperation, Poland, Ukraine, military-technical cooperation

---

¹ Siedlce University of Natural Sciences and Humanities; Poland.

WPROWADZENIE

Rozpad Związku Radzieckiego, a także pojawienie się niepodległej Ukrainy na mapie Europy stały się jednym z najistotniejszych wyzwań dla polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. Powstanie nowych państw na wschodnich granicach Polski spowodowało potrzebę nawiązywania z nimi dobrosąsiedzkich relacji, przy jednoczesnym wzmacnianiu własnego bezpieczeństwa. Bez wątpienia największą rolę w tym obszarze odgrywała Ukraina, której geopolityczne znaczenie oraz potencjał wpływały bezpośrednio na stan bezpieczeństwa Polski. Konsekwencją takiej sytuacji stało się uznanie przez Polskę roli Ukrainy w regionie, co znalazło również odzwierciedlenie w dążeniu do nadania polsko-ukraińskim stosunkom wymiaru strategicznego partnerstwa². Partnerstwo między Polską a Ukrainą zyskało szczególne znaczenie również w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa w Europie. Jedną z najważniejszych form tego partnerstwa stała się współpraca wojskowa obu państw, zwłaszcza biorąc pod uwagę aspekt bezpieczeństwa militarnego w Europie Środkowej i Wschodniej.

Upadek ZSRR, a także rozwiązanie Układu Warszawskiego dały szansę państwom Europy Środkowej i Wschodniej samodzielnie kreować swoją politykę zewnętrzną oraz bezpieczeństwo. Od tego czasu miał miejsce rozwój współpracy wojskowej pomiędzy Polską i Ukrainą, którą można podzielić na cztery kolejne etapy. Pierwszy etap obejmował okres od momentu rozpadu ZSRR do 1994 r. W tym okresie zostały stworzone formalne podstawy do nawiązania współpracy wojskowej. Od 1994 do 1999 r. miał miejsce drugi etap współpracy wojskowej pomiędzy Polską i Ukrainą. Obejmował on przede wszystkim współpracę wojskową obu państw w ramach programu „Partnerstwo dla Pokoju”. Kolejny etap współpracy wojskowej to okres od 1999 do 2014 r. W okresie tym nastąpiło rozszerzenie polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej po wejściu Polski do Paktu Północnoatlantyckiego. Czwarty etap współpracy wojskowej Polski i Ukrainy poczynawszy od 2014 r., charakteryzuje się pogłębieniem współpracy wojskowej po agresji ze strony Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy³.

Celem niniejszego artykułu jest identyfikacja zasadniczych uwarunkowań polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej po 1991 r., ocena jej najistotniejszych elementów oraz próba prognozy rozwoju tej współpracy w najbliższej przyszłości. Autor podjął próbę udzielenia naukowej odpowiedzi na pytanie: Jak rozwijała się polsko-ukraińska współpraca wojskowa po 1991 r. i jakie są perspektywy tej współpracy w najbliższym czasie? W badaniach dotyczących polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej wykorzystano analizę materiałów źródłowych w języku ukraińskim i polskim. Analizie i ocenie poddano treści oficjalnych dokumentów ministerstw obrony obu państw dotyczące współpracy wojskowej oraz skonfrontowano je z praktyką realizacji współpracy wojskowej pomiędzy Polską i Ukrainą w latach 1991–2019. Ważnym źródłem informacji były opracowania naukowe poświęcone powyższej problematyce,

² O. Митрофанова, *Польща як стратегічний партнер України*, „Політичний Менеджмент”, Київ 2006, № 6 (21), с. 153–160.

³ С. Шестопалов, *Українсько-польське військове співробітництво*, „Чорноморський літопис”, Миколаїв 2014, № 10, с. 66–67.

w tym między innymi monografie oraz artykuły naukowe publikowane w Polsce i na Ukrainie. Analizy i oceny dotyczące polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej zostały dokonane dla czterech wyraźnie wyodrębnionych cezur czasowych związanych z wejściem Polski do NATO i Unii Europejskiej oraz rosyjską agresją przeciwko Ukrainie. Okresy te cechowały się zróżnicowanymi warunkami zewnętrznymi związanymi ze środowiskiem bezpieczeństwa obu państw oraz wpływały w znacznym stopniu na założenia ich polityk bezpieczeństwa i obrony, co miało bezpośredni wpływ na współpracę wojskową Polski i Ukrainy.

PODSTAWY FORMALNOPRAWNE POLSKO-UKRAIŃSKIEJ WSPÓŁPRACY WOJSKOWEJ

Uznanie przez Rzeczpospolitą Polską niepodległości Ukrainy owocowało nawiązaniem z nią stosunków dyplomatycznych. Rozmowy w tej sprawie zakończyły się 18 maja 1992 r. podpisaniem *Traktatu o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy*. Za początek relacji wojskowych pomiędzy Polską a Ukrainą należy uznać uzgodnienia poczynione na początku 1992 r. w trakcie wizyty ministra obrony Ukrainy Konstantyna Morozowa w Polsce. W aspekcie formalnym prawną podstawą współpracy wojskowej stało się podpisanie w Kijowie 3 lutego 1993 r. podczas wizyty Ministra Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej Janusza Onyszkiewicza, *Porozumienia między Ministrem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministrem Obrony Ukrainy o współpracy w dziedzinie wojskowej*. W dokumencie tym zostały określone obszary współpracy, z których najważniejszymi były kwestie organizacyjne oraz kwestie rozbrojenia, które dotyczyły funkcjonowania ministerstw obrony obu państw oraz współpracy na poziomie przemysłu obronnego⁴. W porozumieniu ujęto zastrzeżenie, że „współpraca nie będzie dotyczyć interesów państw trzecich”. Dla Ukrainy ten zapis był przydatny, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych Ukraina aktywnie dążyła do nawiązania stosunków z Zachodem. Aby zrównoważyć wpływ Federacji Rosyjskiej Ukraina szukała wsparcia na Zachodzie, a w szczególności ze strony Polski. Powyższe porozumienie z czasem było uzupełnione kolejnymi dokumentami, wśród których należy wymienić: podpisany w Kijowie 25 kwietnia 1996 r. *Protokół w sprawie dalszego rozwoju współpracy pomiędzy Ministrem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministrem Obrony Ukrainy*, a także *Protokół między Ministrem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministrem Obrony Ukrainy dotyczący dwustronnej współpracy w dziedzinie kształcenia kadr wojskowych*. W tym samym roku zostały podpisane kolejne dwa dokumenty. 6 maja 1996 r. podpisano w Dęblinie *Protokół do Porozumienia między Ministrem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministrem Obrony Ukrainy o współpracy w dziedzinie wojskowej w zakresie zasad wzajemnego ruchu lotniczego wojskowych statków powietrznych Ukrainy i Rzeczypospolitej Polskiej w przestrzeni powietrznej obu państw*. Następnie w Warszawie 24 października 1996 r. podpisano *Protokół*

⁴ *Ibidem*, s. 67.

wykonawczy dotyczący współpracy naukowo-technicznej do Porozumienia między Ministrem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministrem Obrony Ukrainy o współpracy w dziedzinie wojskowej. Należy zwrócić uwagę, że wyżej wymienione dokumenty wygasły z dniem wejścia w życie umowy ogólnej między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy w sprawie wzajemnej współpracy w dziedzinie obronności, sporządzonej w Warszawie w dniu 2 grudnia 2016 r. Szczególnie ważnym elementem dla dalszego rozwoju polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej było podpisanie w Warszawie 26 listopada 1997 r. *Umowy między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą w sprawie utworzenia wspólnej jednostki wojskowej do udziału w międzynarodowych operacjach pokojowych i humanitarnych pod egidą organizacji międzynarodowych*. Należy zaznaczyć, że odstawą prawną udziału polsko-ukraińskiego batalionu w misji pokojowej w Kosowie było podpisanie 7 czerwca 2000 r. w Jaworowie *Porozumienia technicznego między Ministrem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministrem Obrony Ukrainy, w sprawie udziału kontyngentów narodowych w międzynarodowej operacji pokojowej w Kosowie w składzie polsko-ukraińskiego batalionu*. Podpisanie wyżej wymienionych dokumentów miało w kolejnych latach pozytywny wpływ na rozwój współpracy wojskowej między Polską a Ukrainą.

Okres obowiązywania porozumienia dotyczącego polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej był automatycznie prolongowany na następne pięcioletnie okresy, zgodnie z *Protokołem o wniesieniu zmian i uzupełnień do Porozumienia między Ministrem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministrem Obrony Ukrainy o współpracy w dziedzinie wojskowej*. Ważnym dopełnieniem w obszarze współpracy wojskowej między Polską a Ukrainą, stały się dwustronne porozumienia odnoszące się do budowy środków zaufania. Pośród nich należy wymienić podpisaną 15 kwietnia 2004 r. w Warszawie *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o dodatkowych środkach zaufania i bezpieczeństwa*⁵.

Mimo zainicjowanych kroków na rzecz współpracy polsko-ukraińskiej na początku lat 90. oficjalne stosunki polityczne między Polską oraz Ukrainą zdawały się nie w pełni satysfakcjonować obie strony. Zgodnie z oświadczeniem przewodniczącego Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu RP strona polska nie wypracowała aktywnej polityki obecności Polski na Wschodzie, tłumacząc to swoją kondycją gospodarczą⁶. Z czasem polepszenie sytuacji politycznej w Europie Środkowo-Wschodniej, a także powstanie programu „Partnerstwo dla Pokoju” dały szansę na rozwój bardziej intensywnej współpracy wojskowej pomiędzy Polską a Ukrainą⁷.

⁵ *Ibidem*, s. 191.

⁶ Я. Драус, *Дослідження польсько-українських стосунків у 1991–2008 роках: нарис проблематики*, „Чорноморський літопис”, Миколаїв 2010, № 1, с. 39.

⁷ P. Kuspys, *Współczesne stosunki polsko-ukraińskie 1991–2008, polityka, gospodarka, wojsko, sektor pozarządowy*, Kraków 2009, s. 367.

POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓLPRACA WOJSKOWA W RAMACH PROGRAMU „PARTNERSTWO DLA POKOJU”

Po przystąpieniu do programu „Partnerstwo dla Pokoju” ministrowie spraw zagranicznych obu państw w marcu 1994 r. potwierdzili w oficjalnej deklaracji strategiczny charakter współpracy polsko-ukraińskiej. Podkreślano jej znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa w regionie, stwierdzając, że aktywne działanie Polski i Ukrainy w stworzeniu ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa powinno zapobiec hegemonistycznym tendencjom oraz stworzeniu stref wpływów. Szczególna uwaga była skierowana na współpracę wojskową pomiędzy dwoma państwami w ramach przedsięwzięć programu „Partnerstwo dla Pokoju”. Wizyta ówczesnego Ministra Obrony Narodowej Polski Piotra Kołodziejczyka w Kijowie, która miała miejsce 7 kwietnia 1994 r., rozpoczęła nowy rozdział polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej, w tym przypadku pod auspicjami NATO. Już od 1996 r. w ramach programu „Partnerstwo dla Pokoju” polscy i ukraińscy żołnierze brali udział we wspólnych ćwiczeniach wojskowych na poligonach w Jaworowie na Ukrainie oraz w Nowej Dębie i Drawsku Pomorskim w Polsce⁸. Wymierne korzyści przyniosły coroczne wspólne ukraińsko-brytyjsko-polskie ćwiczenia taktyczne „Kozacki step”, które były zainicjowane w ramach programu „Partnerstwo dla Pokoju” w 1997 r. Ich celem było doskonalenie procedur operacyjnych w ramach międzynarodowego batalionu w operacjach utrzymania pokoju⁹. W ramach tego programu prowadzono również cykl ćwiczeń „Tarcza Pokoju”, które początkowo były prowadzone jako ukraińsko-amerykańskie, a od 2001 r. dołączyła do nich Polska¹⁰.

Zmiana nastrojów politycznych w obu państwach, a także pozytywne doświadczenia dotychczasowej polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej dały nowy impuls do dynamicznego rozwoju wzajemnych relacji. Wspólne działania zarówno Polski, jak i Ukrainy wyraźnie pokazały konieczność dalszego zacieśniania współpracy oraz jej intensyfikacji, szczególnie w obliczu zagrożenia wpadnięciem w „szarą strefę bezpieczeństwa europejskiego”, która stworzyła się w tej części kontynentu po upadku żelaznej kurtyny i zniknięciu ZSRR. Było to szczególnie ważne w kontekście ukraińskich obaw i wątpliwości powiązanych z ewentualnym rozszerzeniem NATO na wschód. W tych okolicznościach pomysł utworzenia wspólnej jednostki (POLUKRBAT), który wynikł pod koniec 1995 r., był nie tylko odpowiedni, lecz także korzystny dla Polski i Ukrainy¹¹. Przygotowanie do utworzenia POLUKRBAT-u trwało przez dwa lata i zakończyło się zawarciem w Warszawie 26 listopada 1997 r. *Umowy między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą w sprawie utworzenia wspólnej jednostki wojskowej do udziału w międzynarodowych operacjach pokojowych oraz operacjach humanitarnych pod egidą organizacji międzynarodowych*. Wspólna jednostka osiągnęła gotowość operacyjną

⁸ А. Пивоваров, *Основні аспекти українсько-польського стратегічного партнерства*, „Держава і право: збірник наукових праць”, Київ 2008, № 39, с. 710–716.

⁹ М. Podsiadłowicz, *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy*, Warszawa 2004, s. 25.

¹⁰ P. Kuspys, *op. cit.*, s. 370.

¹¹ *Ibidem*, s. 367.

w 1999 r. Batalion składał się z trzech kompanii zmechanizowanych (dwie polskie i jedna ukraińska) i narodowych wyspecjalizowanych plutonów. Oprócz tego w batalionie były trzy wspólne wielonarodowe elementy, obejmujące dowództwo, sztaby i kompanię logistyczną. Oficjalnym językiem batalionu został język angielski. Na miejsce dyslokacji sztabu i dowództwa zostały wybrane Jaworów i Przemyśl. Batalion posiadał zdolność szybkiego reagowania, która przejawiała się w jego gotowości do działania w ciągu 30 dni od momentu otrzymania ze strony władz obu państw prośby o jego użycie¹². POLUKRBAT od 2000 do 2010 r. realizował zadania na terenie Kosowa w składzie misji NATO (KFOR). Polska część batalionu została rozformowana 30 września 2010 r.¹³ wskutek zmian organizacyjnych w 21 Brygadzie Strzelców Podhalańskich, co wynikało z wyczerpujących się możliwości współpracy w dotychczasowym formacie, a także potrzeby jej strukturalnego rozszerzenia¹⁴. Wypowiedzenie umowy przez Polskę w sprawie wspólnej jednostki wynikało również z faktu, że siły KFOR od 1 lutego 2010 r. zostały zrestrukturyzowane. Wielonarodowe Siły Zadaniowe, w skład których wchodził POLUKRBAT w ramach KFOR, zostały zreorganizowane w Wielonarodowe Grupy Bojowe, co spowodowało ograniczenie ich liczebności¹⁵.

POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓLPRACA WOJSKOWA PO WEJŚCIU POLSKI DO NATO

Przystąpienie Polskiej do NATO w 1999 r., a także zmiany sytuacji geopolitycznej w Europie Środkowej, mimo pewnych problemów, nie spowodowały ograniczenia współpracy wojskowej między Polską a Ukrainą, a nawet ją wzmocniły. Było to w szczególności zauważalne dzięki wysiłkom Polski o podtrzymanie ukraińskiego zainteresowania integracją ze strukturami euroatlantyckimi¹⁶. Z roku na rok wzrastała liczba inicjatyw Polski i Ukrainy w ramach współpracy wojskowej, tak dwustronnych, jak i wielostronnych – przy udziale innych państw NATO. Już w 2003 r. było realizowanych ponad czterdzieści wspólnych projektów w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa obu państw. Na wysoką ocenę zasługuje polska konsultacyjna pomoc dla Ukrainy w realizacji wojskowej reformy w kierunku adaptacji do standardów NATO¹⁷.

Ataki terrorystyczne mające miejsce 11 września 2001 r. w Stanach Zjednoczonych zapoczątkowały nowy rozdział w sferze inicjatyw, które dotyczyły zapewnienia bezpieczeństwa na skalę globalną. Polska i Ukraina również nie pozostały poza zasięgiem i pod

¹² *Ibidem*, s. 374.

¹³ *Polsko-Ukraiński batalion Sił Pokojowych im. Hetmanów Jana Karola Chodkiewicza i Piotra Konaszewicza Sahajdacznego (1998–2010), Rys historyczny*, https://www.jednostki-wojskowe.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=360&Itemid=27 (30.11.2020).

¹⁴ M. Żyła, *Polsko-ukraińska współpraca wojskowa w polityce bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 2016, s. 222.

¹⁵ *Ibidem*, s. 222.

¹⁶ A. Drzewicki, *Stosunki z Ukrainą w sferze bezpieczeństwa: polski punkt widzenia*, Warszawa 2011, s. 162.

¹⁷ П. Сардачук, *Україна в двосторонніх міжнародних відносинах (кінець XX початок XXI століть)*, Київ 2005, с. 76.

wpływem zaistniałych wówczas międzynarodowych procesów dołączą do formującej się wtedy koalicji antyterrorystycznej.

W Krakowie w lipcu 2003 r. odbyło się robocze spotkanie ministrów obrony Polski i Ukrainy. Ministrowie omówili kwestie powiązane z końcową fazą przygotowania narodowych wojskowych kontyngentów obu państw do udziału w międzynarodowej misji, która miała miejsce w Iraku¹⁸. Wypracowane porozumienie w tej sferze było znaczącym krokiem w kierunku pogłębienia współpracy wojskowej pomiędzy Polską a Ukrainą. Żołnierze ukraińscy i polscy współdziałali w ramach międzynarodowej operacji stabilizacyjnej w Iraku w latach 2003–2005, w pięciu kolejnych zmianach Wielonarodowej Dywizji Centrum-Południe. Warto zaznaczyć, że liczebność kontyngentu polskiego była najwyższa i wynosiła 2389 osób, natomiast liczebność kontyngentu ukraińskiego wynosiła 1640 osób. Należy uznać, iż ukraińska obecność w polskim sektorze odpowiedzialności poszerzyła wymiar dotychczasowej współpracy politycznej oraz wojskowej pomiędzy obu państwami.

Na przełomie lat 2004 i 2005 na Ukrainie miały miejsce wybory prezydenckie, a także „Pomarańczowa rewolucja”. Zwycięstwo w wyborach Wiktora Juszczenko dało powód do dialogu o pogłębieniu współpracy z Zachodem, a także przyczyniło się do wycofania ukraińskich wojsk z Iraku¹⁹.

Ważnym elementem we współpracy wojskowej Polski z Ukrainą było sformowanie litewsko-polsko-ukraińskiego batalionu sił pokojowych. W 2005 r. Litwa wysunęła polityczną inicjatywę utworzenia wspólnej jednostki LITPOLUKRBAT. Zasadniczym celem utworzenia batalionu było zacieśnienie współpracy sił zbrojnych zainteresowanych krajów, pogłębienie wzajemnego zaufania, dążenie do umocnienia bezpieczeństwa w regionie i wsparcie Ukrainy w jej dążeniach do wstąpienia w struktury euroatlantyckie. Do przesłanek sprzyjających nawiązaniu współpracy trójstronnej można zaliczyć wcześniejsze efekty, a także doświadczenia z dwustronnej współpracy Polski i Ukrainy w ramach POLUKRBAT, Litwy i Polski w ramach LITPOLBAT oraz udział plutonu litewskiego (30-osobowego) w strukturze POLUKRBAT w misji sił KFOR w Kosowie²⁰. Decyzją ministrów obrony Litwy, Polski i Ukrainy jesienią 2008 r. potencjał bojowy batalionu zwiększono do poziomu brygady²¹, w skutek czego wstrzymano prace związane z tworzeniem batalionu i podjęto przedsięwzięcia związane ze sformowaniem wspólnej jednostki w formacie brygady²². Przystępując do prac związanych z utworzeniem brygady, przyjęto, iż przedmiotem jej działań będzie realizowanie operacji pokojowych pod egidą organizacji międzynarodowych, a mianowicie Paktu Północnoatlantyckiego, Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Unii Europejskiej. Co więcej, LITPOLUKRBRIG miała też

¹⁸ P. Kuspys, *op. cit.*, s. 371.

¹⁹ *Ibidem*, s. 372.

²⁰ T. Kubaczyk, M. Żyła, *Polska w międzynarodowej współpracy wojskowej*, Warszawa 2016, s. 214.

²¹ Historia LITPOLUKRBRIG, <https://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/pages/historia-2018-02-23-b/> (30.11.2020).

²² M. Żyła, *op. cit.*, s. 225.

działać zgodnie z postanowieniami karty Narodów Zjednoczonych w ramach tymczasowych koalicji²³.

Wybory prezydenckie w 2010 r., w których zwycięzcą został Wiktor Janukowycz, zmieniły wektor zewnętrznej polityki Ukrainy, co skutkowało m.in. zawieszeniem starań Ukrainy w kwestii wstąpienia do NATO. To zaś przełożyło się na osłabienie polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej. W 2014 r. zintensyfikowano działania związane z tworzeniem LITPOLUKRBRIG. Pod wpływem wydarzeń mających miejsce na Ukrainie na przełomie 2013 i 2014 r., a także w sytuacji stale narastającego zagrożenia ze strony Rosji nowe władze ukraińskie zintensyfikowały starania zmierzające do utworzenia wspólnej jednostki. 19 września 2014 r. ministrowie obrony Litwy, Polski i Ukrainy podpisali umowę o utworzeniu wspólnej trójnarodowej brygady²⁴. Liczyła ona około 4500 żołnierzy przebywających zazwyczaj w swoich macierzystych jednostkach. W skład brygady Polska, Ukraina i Litwa przydzieliły po jednym batalionie i personel jednostek wsparcia oraz sztabu. Dowództwo brygady znajduje się w Lublinie²⁵.

POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓLPRACA WOJSKOWA PO ZBROJNEJ AGRESJI FEDERACJI ROSYJSKIEJ NA UKRAINĘ

Pomimo wydarzeń mających miejsce na Ukrainie w 2014 r. – okupacji przez Rosję Półwyspu Krymskiego, miasta Sewastopola, a także wojskowej agresji ze strony Federacji Rosyjskiej w niektórych regionach obwodów ługańskiego oraz donieckiego – nastąpił rozwój polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej. Po 2014 r. charakteryzuje się ona rozwojem współpracy wojskowej zarówno dwustronnej, jak i wielostronnej w obszarze koalicji chętnych, a także w łonie NATO oraz Unii Europejskiej (w ramach „Wyszehrad plus”). Polska wraz z Czechami i Holandią od października 2015 r. pełni funkcję jednego z głównych krajów Funduszu Powierniczego NATO dla Ukrainy do spraw logistyki oraz standaryzacji. Fundusz ten został zapoczątkowany w Walii w 2014 r. decyzjami szczytu NATO, jednak efektywne uruchomienie go miało miejsce dopiero rok później. W oparciu o dane Ministerstwa Obrony Ukrainy w latach 2014–2017 można stwierdzić, że Polska stała się trzecim największym (po USA oraz Kanadzie) dostawcą wojskowej pomocy dla Ukrainy (około 6,5 mln USD), pomijając nakłady na utrzymanie wspólnej brygady LITPOLUKRBRIG²⁶. W lutym 2016 r. w ramach Funduszu Powierniczego NATO dla Ukrainy do spraw systemów dowodzenia oraz łączności przeprowadzono przy udziale Ukrainy, Polski, a także Turcji ćwiczenia z łączności oraz kontroli lotów²⁷. Należy również zaznaczyć, iż 15 grudnia 2016 r. certyfikowano gotowość bojową brygady litewsko-polsko-ukraińskiej (LITPOLUKRBRIG)²⁸.

²³ T. Kubaczyk, M. Żyła, *op. cit.*, s. 214–215.

²⁴ *Ibidem*, s. 217.

²⁵ P. Żurawski, *Specyfika relacji polsko-ukraińskich po 2015r.*, „Sprawy międzynarodowe”, Warszawa 2018, № 1, s. 57.

²⁶ *Ibidem*, s. 56.

²⁷ *Ibidem*, s. 57.

²⁸ P. Raszewski, *Wielonarodowa Brygada osiągnęła pełną gotowość bojową*, www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21366?t=Wielonarodowa-Brygada-osiagnela-pelna-gotowosc-bojowa (5.07.2018).

W wyniku podjęcia na warszawskim szczycie NATO w 2016 r. inicjatywy o utworzeniu Platformy NATO–Ukraina do spraw przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym, w październiku 2017 r. rozpoczęto jej praktyczne działania poprzez zorganizowanie seminarium w Warszawie, poświęconego zarządzaniu kryzysowemu w sytuacjach konfliktu hybrydowego. W 2016 r. w zakresie misji Wspólnej Wielonarodowej Grupy Ćwiczebnej-Ukraina, w której skład wchodził wojskowi instruktorzy z Kanady, USA, Wielkiej Brytanii, Litwy, a także Polski, szkolenie ukraińskich żołnierzy prowadzili komandosi polscy z jednostki wojskowej znajdującej się w Lublińcu²⁹. W ramach tej samej misji od maja 2017 r. szkolenia były przeprowadzone przez czterdziestu żołnierzy z 6 Brygady Powietrznodesantowej. Komponent ukraiński na początku 2016 r. brał udział w pełnieniu dyżuru Wyszehradzkiej Grupy Bojowej³⁰. W tym samym roku w Oberammergau odbyło się szkolenie podoficerów ukraińskich za pośrednictwem Programu Wzmocnienia Edukacji Obronnej Ukrainy przy udziale Polski wraz z USA, Kanadą, Wielką Brytanią, Szwajcarią, Łotwą i Litwą we współdziałaniu ze Szkołą NATO³¹. Od 22 lipca 2016 r. polscy doradcy cywilni z MSZ oraz wojskowi z MON wchodzi w skład Ekspertkiego Antykorupcyjnego Komitetu Doradczego powołanego przez Ministerstwo Obrony Ukrainy, a także od sierpnia 2016 r. wchodzi do Rady do Spraw Reform przy Ministrze Obrony Ukrainy³².

2 grudnia 2016 r. – w 25. rocznicę uznania przez Rzeczpospolitą Polską niepodległości Ukrainy – została podpisana w Warszawie przez prezydentów Petra Poroszenkę i Andrzeja Dudę *Umowa ogólna między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą w sprawie wzajemnej współpracy w dziedzinie obronności*. Ta umowa w całości zastąpiła *Porozumienie o współpracy w dziedzinie wojskowej* sporządzone w Kijowie 3 lutego 1993 r. Na podstawie nowej umowy zostały ustanowione dwadzieścia cztery obszary współpracy wojskowej, realizowanej w różnych formach. W dołączonym do umowy protokole ujęto porozumienie dla współdziałania w obszarze dostaw techniki wojskowej, uzbrojenia oraz świadczenia usług w zakresie wojskowo-technicznym, a także podjęcia współpracy przemysłowej w ramach technologii raketowych. Corocznie wydzielone jednostki Wojska Polskiego oraz Sił Zbrojnych Ukrainy uczestniczą we wspólnych ćwiczeniach. Przykładem na to mogą być ćwiczenia realizowane w latach 2017–2019. Jednym z nich było zorganizowane przez USA i Ukrainę ćwiczenie „Sea-Breeze-2017” przeprowadzone w dniach 10–22 lipca 2017 r. w Odessie. W ćwiczeniu tym brało udział około trzech tysięcy żołnierzy z szesnastu krajów, w tym z Polski. Celem ćwiczeń było planowanie oraz prowadzenie operacji morskich w oparciu o standardy NATO w celu zapewnienia bezpieczeństwa na Morzu Czarnym.

Kolejnym ćwiczeniem było „Rapid Trident-2017”, które przeprowadzono na Ukrainie w dniach 11–23 września 2017 r. Brało w nim udział około 2,5 tysiąca żołnierzy z piętnastu państw, w tym z Polski. Głównym celem ćwiczenia było doskonalenie wiedzy i umiejętności

²⁹ P. Żurawski, *op. cit.*, s. 58.

³⁰ *Ibidem*, s. 58.

³¹ *Ibidem*, s. 59.

³² *Ibidem*, s. 58.

w zakresie wspólnych działań taktycznych podczas patrolowania, konwojowania oraz rozbrajania ładunków wybuchowych. W dniach 25–29 września 2017 r. odbyły się ćwiczenia wojskowe „Dragon–17”. Były to największe manewry wojskowe realizowane w danym roku na terytorium Polski, w których wzięło udział około 17 tysięcy wojskowych, w tym żołnierzy z Ukrainy. Żołnierze polscy i ukraińscy brali również udział w ćwiczeniu „Maple Arch–17” prowadzonym w Polsce w listopadzie 2017 r. Podczas tego ćwiczenia dowódczo-sztabowego szkoliły się sztaby oraz dowództwa z Polski, Litwy i Ukrainy, wspierane przez doradców z Kanady. Uczestnicy ćwiczenia „Maple Arch–17” doskonalili pracę dowództw i sztabów szczebla taktycznego w prowadzeniu operacji wymuszania pokoju.

W 2018 r. w dniach 3–15 września były prowadzone na Ukrainie ćwiczenia wojskowe „Rapid Trident 2018”. Były to największe ćwiczenia wojsk lądowych w 2018 r., w których łącznie uczestniczyło około dwóch tysięcy żołnierzy. Oprócz tego w dniach 8–19 kwietnia 2019 r. LITPOLUKRBRIG zrealizował dwutygodniową sesję roboczą, w ramach której opracowywano między innymi dokumentację dla planowanych na 2019 rok ćwiczeń „Rapid Trident 2019” i „Agile Spirit 2019”³³.

POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓLPRACA WOJSKOWO-TECHNICZNA

W kontekście zwiększenia bezpieczeństwa regionalnego ważną rolę odgrywa wojskowo-techniczna współpraca obu państw. Dany kierunek współpracy bazuje na dokumentach podpisanych w 1996 r. na szczelbu ministrów obrony narodowej Polski i Ukrainy. Wśród powyższych dokumentów należy wymienić porozumienie w zakresie współpracy wojskowo-technicznej, którego przedmiotem jest sprzęt wojskowy, a podmiotami organizującymi współpracę instytucje państwowe oraz przedsiębiorcy sektora obronnego. W porozumieniu o wzajemnych dostawach uzbrojenia, techniki wojskowej oraz świadczeniu usług o charakterze wojskowo-technicznym Polska i Ukraina uzgodniły współpracę przemysłową w dziedzinie technologii rakietowych, w tym również technologii służących do wynoszenia systemów satelitarnych na orbitę. W porozumieniu uwzględniono również współpracę wojskowo-techniczną pomiędzy Polską i Ukrainą w zakresie innych technologii przeznaczonych do wykorzystywania przez wojska lądowe³⁴. Elementem współpracy wojskowo-technicznej pomiędzy obu państwami była również inicjatywa o współpracy w zakresie opracowania zgodnie ze standardami NATO nowych rodzajów uzbrojenia, do których były powołane grupy eksperckie³⁵.

Na podstawie ustaleń zawartych w wyżej wymienionych dokumentach udało się zrealizować część, która dotyczyła napraw i modernizacji sprzętu wojskowego oraz świadczenia usług o charakterze wojskowo-technicznym. Jednym z kroków w kierunku wspólnych badań oraz rozwoju było utworzenie w latach 90. XX wieku firmy „Bumars”, składającej się z polskiej

³³ *Ibidem*, s. 60–61.

³⁴ M. Szlachta, *Polsko-ukraińska współpraca wojskowo-techniczna*, „Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia”, Zielonka 2017, № 142(2), s. 126.

³⁵ *Ibidem*, s. 126.

„Bumar” i ukraińskiej „Mars”. „Bumars” zajmuje się projektowaniem i produkcją nowych pojazdów bojowych³⁶. Od 1996 r. miało miejsce rozszerzenie obszaru dotychczasowej współpracy przemysłów obronnych o sprzęt telekomunikacyjny, pancerno-samochodowy, a także o sprzęt obrony przeciwlotniczej. W czerwcu 1999 r. w Kijowie sekretarze stanów rozmawiali na temat szans współpracy w obszarze eksportu broni, jak również potrzeby ponownego określenia obszarów współpracy z uwagi na przystąpienie Rzeczypospolitej Polski do NATO³⁷. W sierpniu 2006 r. nastąpiło rozszerzenie zakresu polsko-ukraińskiej współpracy wojskowo-technicznej o technikę pancerną, łączność, środki ochrony osobistej, rozpoznanie oraz walkę radioelektroniczną i technikę raketową. Należy podkreślić, że Ukraina jest wciąż zainteresowana udziałem firm polskich w modernizacji wojskowego sprzętu, który nie spełnia standardów NATO. Kolejne poszerzenie współpracy nastąpiło w 2008 r. w obszarach budowy korwety dla Ukrainy, wspólnej modernizacji śmigłowców, modernizacji zestawów przeciwlotniczych, a także utylizacji amunicji. Ponadto została podpisana inicjatywa o powołaniu dwustronnej grupy roboczej do spraw zwiększenia współpracy przemysłów obronnych³⁸.

W początkowym okresie konfliktu w Donbasie na Ukrainie wyraźnie widoczny był brak elementów osobistego wyposażenia i ochrony żołnierzy ukraińskich sił zbrojnych. Skłoniło to Ukrainę do zwrócenia się do strony polskiej z zapytaniem o możliwość zakupu kamizelek kuloodpornych i hełmów dla żołnierzy. Już latem 2014 r. udało się zrealizować pierwsze dostawy sprzętu przez firmę „Lubawa SA”. 19 grudnia 2014 r. polska spółka zawarła w Kijowie porozumienie o strategicznej współpracy z państwowym, ukraińskim koncernem zbrojeniowym „Ukroboronprom”. Do głównych celów porozumienia należało dostarczanie na ukraiński rynek produktów z oferty „Lubawy SA” w oparciu o wieloletnie kontrakty rządowe³⁹. W lipcu 2016 r. Polska i Ukraina podpisały porozumienie, które dotyczy powołania grupy roboczej ds. współpracy wojskowo-technicznej w ramach Polsko-Ukraińskiej Komisji Międzynarodowej ds. Współpracy Gospodarczej⁴⁰. Współpraca pomiędzy przemysłami zbrojeniowymi Ukrainy i Polski zaowocowała zaprezentowaniem czołgu wspólnej konstrukcji PT-17 na targach zbrojeniowych we wrześniu 2017 r. w Kielcach. Z kolei 26 czerwca 2017 r. zawarto umowę o dostawie polskiej optyki do ukraińskich wozów bojowych⁴¹. Polska w kwietniu 2018 r. rozpoczęła dostarczanie bojowych wozów piechoty dla Ukrainy⁴².

Bezpośrednie kontakty reprezentantów rządów strony polskiej z partnerami ukraińskimi były dość liczne. Z reguły odbywały się one na poziomie ministrów obrony bądź ich reprezentantów.

³⁶ P. Kuspys, *op. cit.*, s. 368.

³⁷ M. Szlachta, *op. cit.*, s. 126.

³⁸ *Ibidem*, s. 126.

³⁹ A. Romanowska, 2017, Współpraca obronna Polski i Ukrainy. Stan obecny i perspektywy, <https://warsawinstitute.org/pl/wspolpraca-obronna-polski-i-ukrainy-stan-obecny-i-perspektywy/> (26.06.2017).

⁴⁰ P. Żurawski, *op. cit.*, s. 59.

⁴¹ J. Sabak, *Ukraińskie transportery z polską noktowizją*, www.defence24.pl/ukrainskie-transportery-z-polska-noktowizja-defence24pl-tv (5.12.2018).

⁴² D. Małyasov, *Polska dostarczyła bojowe wozy piechoty na Ukrainę*, www.polukr.net/blog/2018/04/polska-dostarczyła-bojowe-wozy-piechoty-na-ukraine (5.07.2018).

Podczas rozmów obok kwestii wojskowych częstym tematem były wzajemne relacje we współpracy wojskowo-technicznej. Rezultatem tych wizyt były deklaracje oraz inicjatywy współpracy w zakresie remontów i modernizacji użytkowanego uzbrojenia, wzajemnej wymiany handlowej czy kwestii związanych z opracowaniem nowych typów uzbrojenia, a także jego eksportu na rynki państw trzecich. Przykładem dążeń Polski i Ukrainy w aspekcie rozwijania współpracy wojskowo-technicznej było zaprezentowanie w 2018 r. przez koncern Ukroboronprom opancerzonego pojazdu rozpoznawczego Mangusta, który jest głęboką modernizacją radzieckich pojazdów BRDM-2, będących również w uzbrojeniu Wojska Polskiego. W ramach wspólnych prac nad tym pojazdem ukraińska firma Promoboroneksport podpisała list intencyjny o współpracy z Wojskowymi Zakładami Motoryzacyjnymi z Poznania⁴³. Intensywność wzajemnych kontaktów w 2018 r. świadczy o bardzo dużym zainteresowaniu obu państw dalszym rozwojem współpracy. Szeroki zakres rozmów oraz wizyt mogą wskazywać na obustronną chęć i wolę wzajemnego znacznego zmobilizowania wysiłków w celu rozwiązywania wielu problemów w zakresie techniki wojskowej.

PODSUMOWANIE

Do nawiązania współpracy wojskowej pomiędzy Polską a Ukrainą doszło już w 1991 r., po uzyskaniu niepodległości przez Ukrainę. Dynamika oraz praktyczny zakres tej współpracy stosunkowo szybko przekroczyły pierwotne założenia, stając się jednocześnie wzorem w dziedzinie wojskowej współpracy dla innych krajów. Zarówno Polska, jak i Ukraina w podobny sposób definiują działania w dziedzinie obronnej: powiększenie budżetów obronnych, zwiększenie stanu liczebnego armii, a także jej modernizacja, rozwój obrony terytorialnej oraz przemysłu obronnego. Co najważniejsze, za fundament polityki obronnej oba państwa uznają członkostwo w strukturach NATO. Należy podkreślić, iż na początku lat 90. XX wieku zostały podpisane zasadnicze akty prawne warunkujące współpracę wojskową pomiędzy Polską i Ukrainą, co wpłynęło na dalszą dynamikę rozwoju współpracy wojskowej między tymi państwami w przyszłości.

Uruchomienie programu „Partnerstwo dla Pokoju” dało nowe perspektywy kreowania polskiej polityki wschodniej, szczególnie w odniesieniu do Ukrainy. Dowodem powyższego było podpisanie przez Ministrów Spraw Zagranicznych 21 marca 1994 r. *Deklaracji o zasadach kształtowania polsko-ukraińskiego partnerstwa*. Ukraina oraz Polska, przystępując do programu „Partnerstwo dla Pokoju”, uzyskały nowe możliwości rozwoju dwustronnej współpracy wojskowej. W ramach programu realizowano wymianę doświadczeń oraz poglądów powiązanych z kompleksową restrukturyzacją sił zbrojnych, a także dostosowaniem ich do standardów NATO. Realizowane wspólnie zadania programu wymusiły podjęcie przedsięwzięć zmierzających do kompatybilności polskich i ukraińskich sił zbrojnych z siłami zbrojnymi krajów NATO. Istotnym elementem współdziałania wydzielonych jednostek obu krajów były wspólne szkolenia oraz

⁴³ J. Sabak, *Ukraińska Mangusta czyli modernizacja BRDM-2 z polskim motywem*, <https://www.defence24.pl/technologie-analazy/ukrainska-mangusta-czyli-modernizacja-brdm-2-z-polskim-motywm-analiza> (27.10.2018).

ćwiczenia przygotowujące do uczestnictwa w operacjach pokojowych. Ukierunkowanie programu na konieczność przygotowania wielonarodowych pododdziałów do realizacji zadań w ramach misji pokojowych oraz stabilizacyjnych doprowadziło między innymi do utworzenia wspólnego polsko-ukraińskiego batalionu. Z polskiego punktu widzenia program stworzył nowe szanse kreowania polityki wschodniej, a także promowania idei kierunku euroatlantyckiego w ukraińskiej polityce bezpieczeństwa. Dla Ukrainy program był przeciwwagą dla powiązań, często również prób uzależnienia od Rosji.

Ukraina obecnie znajduje się w najtrudniejszym okresie swojej współczesnej historii. Wydarzenia mające miejsce na początku 2014 r., a mianowicie okupacja części jej terytorium przez Rosję oraz konflikt zbrojny na wschodzie państwa, nie spowolniły wojskowej współpracy z Polską, a nawet ją umocniły. Po 2014 r. nastąpił rozwój współpracy, zarówno dwustronnej jak i wielostronnej. Wyraźnym tego przykładem jest podpisanie 2 grudnia 2016 r., *Umowy ogólnej między Polską a Ukrainą w sprawie wzajemnej współpracy w dziedzinie obronności*, która w całości zastąpiła porozumienie o współpracy w dziedzinie obronności z 1993 r., które do tej pory służyło jako platforma formalnoprawna polsko-ukraińskiej wojskowej współpracy.

Wydarzenia polityczne na Ukrainie w ostatnich latach wskazują na umocnienie proeuropejskiej polityki zagranicznej i dążenie do integracji z Unią Europejską. Ostatnie wypowiedzi Prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełeńskiego w Brukseli zdają się potwierdzać niezmiennosc dążeń jego kraju do integracji europejskiej i euroatlantyckiej. Z punktu widzenia położenia geograficznego Polska może odegrać znaczącą rolę w tym procesie. Rozwijanie wzajemnej współpracy w sektorze obronności oraz bezpieczeństwa, a także w obszarze techniki wojskowej będzie pozostawać elementem wzajemnych stosunków, jak również szansą dla podmiotów gospodarczych obu państw na wyraźną i stałą obecność na rynkach zbrojeniowych.

BIBLIOGRAFIA

MONOGRAFIE

- Kuspys Piotr. 2009. Współczesne stosunki polsko-ukraińskie 1991–2008: polityka, gospodarka, wojsko, sektor pozarządowy. Kraków: Instytut Studiów Strategicznych.
- Podsiadłowicz Monika. 2004. Polityka bezpieczeństwa Ukrainy. Warszawa: Departament Polityki Obronnej MON.
- Żyła Marek. 2016. Polsko-ukraińska współpraca wojskowa w polityce bezpieczeństwa Polski. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Сардачук Петр. 2005. Україна в двосторонніх міжнародних відносинах (кінець ХХ початок ХХІ століть). Київ: Європейський університет. Київ: Європейський університет [Sardachiuk Pietr. 2005. Ukraina v dvostoronnikh mizhdunarodnikh vidnosinakh (kinets XX pochatiok XXI stolits)].

ARTYKUŁY W CZASOPISMACH

- Drzewicki Artur. 2011. „Stosunki z Ukrainą w sferze bezpieczeństwa: polski punkt widzenia”. *Bezpieczeństwo Narodowe* (17): 151–168.

- Szlachta Mieczysław. 2017. „Polsko-ukraińska współpraca wojskowo-techniczna”. *Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia* 2(142): 121-142.
- Żurawski Przemysław. 2018. „Specyfika relacji polsko-ukraińskich po 2015 r. Sprawy Międzynarodowe (1): 52–62.
- Драус Ян. 2010. „Дослідження польсько-українських стосунків у 1991–2008 роках: нарис проблематики”. *Чорноморський літопис* (1): 32–41. [Draus Jan. 2010. *Doslidzhennja pol'sko-ukrainskikh stosunkiv u 1991-2008 rokakh: naris problematiki*. „Chornomorskij Litopis” (1): 32-41].
- Митрофанова Оксана. 2006. Польша як стратегічний партнер України. „Політичний Менеджмент” 21 (6): 153–160 [Mitrofanova Oksana. 2006. *Pol'shcha jak strategichnij partnjor Ukraini*. „Politichnij Menedzhment” 21(6): 153-160].
- Пивоваров Андрій. 2008. Основні аспекти українсько-польського стратегічного партнерства, Держава і право: збірник наукових праць. „Юридичні і політичні науки” (39): 710–716 [Pivovarov Andrij. 2008. *Osnovni aspekti ukrainsko-pol'skogo strategichnogo partnjorstva, Derzhava i pravo: zbirnik naukovikh prac*. „Juridichni i Politichni Nauki” (39): 710-716].
- Шестопалов Сергій. 2014. Українсько-польське військове співробітництво. „Чорноморський літопис” (10): 66–71 [Shestopalov Sergij. 2014. *Ukrainjsko-pol'ske vjiskove spivrobitnistvo*, „Chornomorskij Litopis” (10): 66-71].

ROZDZIAŁY W MONOGRAFIACH

- Kubaczyk Tadeusz, Żyła Marek. 2016. Wybrane elementy polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej. W *Polska w międzynarodowej współpracy wojskowej*. 210–224. Akademia Sztuki Wojennej.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Litewsko-Polsko- Ukraińska Brygada im. Wielkiego Hetmana Konstantego Ostrogskiego. 2020. Historia. <https://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/pages/historia-2018-02-23-b/>.
- Malyasov Dylan. 2018. Polska dostarczyła bojowe wozy piechoty na Ukrainę. www.polukr.net/blog/2018/04/polska-dostarczyła-bojowe-wozy-piechoty-na--ukraine.
- Polsko-Ukraiński batalion Sił Pokojowych im. Hetmanów Jana Karola Chodkiewicza i Piotra Konaszewicza Sahajdacznego. 2020. RYS HISTORYCZNY. https://www.jednostki wojskowe.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=360&Itemid=27.
- Raszewski Piotr. 2016. Wielonarodowa Brygada osiągnęła pełną gotowość bojową. www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21366?t=Wielonarodowa-Brygada-osiagnela-pelna-gotowosc-bojowa.
- Romanowska Aleksandra. 2017. Współpraca obronna Polski i Ukrainy. Stan obecny i perspektywy. <https://warsawinstitute.org/pl/wspolpraca-obronna-polski-i-ukrainy-stan-obecny-i-perspektywy/>.
- Sabak Juliusz. 2017. Ukraińskie transportery z polską noktowizją. Defence24.pl TV. W www.defence24.pl/ukrainskie-transportery-z-polska-noktowizja-defence24pl-tv.

-
- Sabak Juliusz. 2018. Ukraińska Mangusta czyli modernizacja BRDM–2 z polskim motywem. W <https://www.defence24.pl/technologie-analazy/ukrainska-mangusta-czyli-modernizacja-brdm-2-z-polskim-motytem-analiza>.
- Wilewski Krzysztof. 2017. Polska zbrojeniówka walczy o ukraiński rynek. www.polskazbrojna.pl/home/articleshow/22999?t=Polska-zbrojeniewka-walczy-o-ukrainski-rynek.